

Posudek

disertační práce **JUDr. Lucie Trnkové** na téma

Náhradní péče o dítě v České republice

Autorka pro svou disertační práci zvolila téma nikoliv nové, avšak stále velmi aktuální, byť obecné. Problematika náhradní péče o dítě v České republice, nabývá v současné společnosti, která se výrazně zaměřuje na právní ochranu dětí, na svém významu. Právě v náhradní péči o dítě by měla být práva a nejlepší zájem toho konkrétního dítěte primárně šetřeny o to více, právě proto, že se jedná o náhradní výchovné a pečující prostředí, kdy se dítě nachází mimo svou biologickou rodinu. Právě možnost vzniku ohrožení práv dítěte je jedním z kritérií posouzení vhodnosti náhradní péče pro to které konkrétní dítě.

Autorka svou disertační práci rozdělila celkem do 11 kapitol vyložených na celkem 206-ti stranách textu, a to včetně úvodu a závěru. Již v úvodu své práce autorka vymezuje rozsah zkoumané problematiky a poukazuje na její rozdělení do několika právních institutů. V úvodu své práce si autorka v rámci metodologické části stanovila cíl práce, kterým je „...provést analýzu právní úpravy systému náhradní péče o děti v České republice, a to komplexně z pohledu práva soukromého i souvisejících přesahů do práva veřejného v podobě právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí a řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, jimž je třeba náhradní péči zajistit.“ Takto stanovený cíl vymezuje komplexní zkoumání dané problematiky ve všech právních souvislostech, jak z pohledu práva soukromého, tak práva veřejného, a to včetně procesních právních předpisů. Rovněž autorka rozšiřuje zvolený cíl práce o označení případných nedostatků právní úpravy či mezer v ní a uvedení doporučení *de lege ferenda*. Ke zpracování obsahu disertační práce autorka přistoupila s interdisciplinárním přesahem a neopomněla zařadit také aktuálně diskutovaná témata otázek adopcí dětí registrovanými partnery nebo náhradní mateřství. Současně vysvětluje základní souvislosti se zkoumaným tématem a tím i důvod zařazení této problematiky do disertační práce. Rovněž autorka zohledňuje nutnost mezioborové spolupráce odborníků (soudců, sociální pracovníků, zaměstnanců ústavních zařízení, psychologů apod.). Z metodologického hlediska autorka v disertační práci využívá metody analyticko-deskriptivní, statistické, metodu historickou, gramatickou, logickou, systematickou a teleologickou.

V úvodní kapitole autorka představuje obecný historický vývoj péče o dítě a jeho sociálně-právní ochrany, protože péče o opuštěné děti je historicky velmi frekventovaným sociálně-právním fenoménem. V jejím výkladu se prokázalo, že právní úprava této problematiky v souvislosti s porovnáním vývoje v jiných evropských státech byla v českých zemích velmi pokroková zejména v období meziválečném, kdy se vyvíjela pro dítě velmi příznivě a moderně. Právně-historický vývoj je zde představen přehledně od nejstarších dob až po současnost s poukazem na nejdůležitější právní normy a úpravu, která se tématu dotýkala.

Autorka správně rozlišuje dva typy náhradní péče (rodinného typu, kam zařazuje osvojení, pěstounství, svěřenectví a poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje) a ústavní výchovu realizovanou v různých druzích ústavních zařízení. Oceňuji zařazení a obsah subkapitoly 2.3, kde autorka detailně popisuje proces zprostředkování osvojení a pěstounské péče zejména z pohledu práva veřejného reprezentovaného zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Třetí kapitola posuzované disertační práce týkající se osvojení, je spolu s kapitolou pátou (Pěstounství) těžištěm právního výkladu. Právní úpravu osvojení autorka vymezuje a popisuje jak z hlediska hmotného, tak procesního, a to včetně historických právních souvislostí vývoje institutu osvojení. Nesouhlasím s autorkou uváděným pojmem

„přiosvojení“. Je nutné poznamenat, že pokud autorka ve své disertační práci používá legislativní pojmy, pak autorku upozorňuji, že pojem „přiosvojení“ není pojmem legislativním, byť jeho význam a obsah je gramaticky a teleologicky dovoditelný. Tento pojem právníkovi uvažujícímu teoreticky o osvojení zní přímo jako jakýsi podivný „žargón“ (Bohužel v posledních dobách slyšíme tento pojem z úst různých redaktorů, ale též poslanců. Pokud jde o právní teoretiky není mi známo, zda ho někdo použil). Jako důležitou vnímám autorkou uvedenou subkapitolu 3.6, ve které se autorka zabývá aktuálně diskutovanou problematikou osvojení registrovanými partnery. Vzhledem k problematice osvojení nezletilého je potřeba vyzdvihnout také kapitolu čtvrtou, týkající se osvojení s cizím prvkem a mezinárodního osvojení. Také uvedení statistických údajů týkajících se osvojení včetně jejich grafického zobrazení, je vhodným doplněním zkoumané problematiky. Podle mého názoru podává autorka výklad osvojení, pokud jde o jeho veškerou právní úpravu vyčerpávajícím způsobem. Na druhé straně se ovšem nezabývá event. některými teoretickými úvahami. Mám na mysli otázku, zda osvojení plně patří pod pojem náhradní péče nebo nikoliv? Osvojením vznikají nevratná statusová práva v poměru rodiče a dítěte čili jde o vztah plnohodnotný, který sice právně nahrazuje předchozí statusový vztah, nikoli však biologický původ dítěte od konkrétního rodiče. Právní úprava daná v občanském zákoníku zdůrazňuje existenci tohoto původního vztahu tím, že dítěti musí být sděleno, že bylo osvojeno. Jak už bylo uvedeno, vzniká rodičovský vztah nový, o kterém lze uvažovat, zda jde o náhradu či nikoliv. Tento vztah existuje sám o sobě. Podotýkám, že o této problematice, kterou jsem naznačila, lze diskutovat a lze zaujmout různá stanoviska.

V páté kapitole se autorka zabývá právní úpravou pěstounské péče (Pěstounství) rovněž, stejně jako v předchozích kapitolách, včetně jejího historicko-právního vývoje. Už v úvodu historického vývoje autorka uvádí zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který počítal s tím, že dítě bude svěřeno do pěstounské péče z důvodů zřejmě dlouhodobých a počítalo se také s tím, že děti budou v pěstounské péči často až do své zletilosti. Sociální situace, která spíše převažovala od začátku účinnosti zákona o pěstounské péči se po celou dobu jevila tak, že těmito dlouhodobými pěstouny byli převážně prarodiče dětí. Přijetí zákona o pěstounské péči umožnila existence § 45 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který byl významnou novinkou zákona o rodině. Do té doby totiž, mělo-li být dítě svěřeno mimo rodinu vyžadoval zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže ve svém § 9, svěřit dítě do péče kolektivní, nebude-li osvojeno. Autorka v této kapitole uvádí kromě odkazů na obsah jednotlivých ustanovení právních předpisů, také odborné názory právních autorit. Zde oceňuji mj. statistické údaje uváděné autorkou na straně 152 disertační práce. I tato kapitola je psána komplexním pohledem s dosahem do praktické společensko-právní roviny.

Také v dalších kapitolách předkládané práce autorka rozpracovává další související instituty náhradní péče o dítě jako je svěřeni dítěte do péče jiné osoby nebo hostitelská péče, která má však dočasný charakter, nicméně pro dítě neoddiskutovatelně přínosný.

Kapitolu osmou autorka věnovala zpracování problematiky poručení a opatrovnictví včetně důvodů vzniku, trvání i zániku uvedených institutů. Zde autorka správně poznamenává, že podstatou institutů opatrovnictví a poručení není primárně zajištění osobní péče o dítě, ale správa všech nebo některých jeho záležitostí. Náhradní péči o dítě se rozumí poručení v případě osobní péče poručníka o dítě, kdy je v obdobném postavení jako pěstoun. Autorka přináší v této kapitole jak historický výklad, tak výklad obsažený v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

V deváté kapitole se autorka věnuje vymezení a realizaci ústavní výchovy ve vztahu mj. k zákonu č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Kapitola rovněž obsahuje odkazy na podzákoné právní předpisy ústředních orgánů státní správy (MŠMT, MPSV), které tuto problematiku blíže rozpracovávají ve vztahu k ústavním

zařízením pro děti, a také právům a povinnostem subjektů vznikajících v průběhu ústavní a ochranné výchovy. Celou problematiku uváděnou v disertační práci doplňuje výklad procesní právní úpravy pramenící zejména ze zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Autorka ve své disertační práci uvádí na několika místech (strany 8, 64 a 78) pojem „odložené“ dítě. Důrazně upozorňuji autorku, že pojem „odložené“ dítě není pojmem právním. U dítěte jako subjektu práv nemůžeme v žádném případě hovořit o jeho „odkládání“. Jedná se o opuštění dítěte např. vložení do baby-boxu. Autorku rovněž upozorňuji na chybně uvedené číselné označení zákona o zvláštních řízeních soudních v seznamu zkratk na straně 4 předložené práce.

Na straně 22 své disertační práce autorka konstatuje, že: „Pojmy *péče* a *výchova* jsou proto v této práci používány *promiscue*, bez hlubšího rozlišování.“ Autorka je zřejmě ovlivněna praxí, která ne vždy tyto pojmy rozlišuje. V disertační práci, kterou autorka předkládá, by bylo záslužné se rozboru těchto pojmů věnovat hlouběji. Podle mého názoru pojem „péče“ vyjadřuje mnohem širší lidskou činnost na rozdíl od výchovného působení, které je svým způsobem vždy zaměřeno úžeji.

V některých bodech je požadavek na sociální práci s rodinou naprosto iluzorní, zejména zajištění samostatného bydlení takovýmto rodinám, jelikož dodnes není přijat zákon o sociálním bydlení. V případě dětí Wallových byly odebrány nejmenší děti rodině, která žila v nevhodných bytových podmínkách, nepodařilo se jim zajistit bydlení a děti byly odebrány. Důležité je poznamenat, že v řadě případů nejsou schopny věcně příslušné orgány našeho státu pomoci těmto rodinám zajistit vhodné ubytování.

Předložená disertační práce je autorkou zpracována s odpovědným analytickým přístupem. Autorčina snaha provést důkladnou analýzu zkoumané problematiky vede možná až k deskriptivnímu charakteru práce s výrazně pozitivistickým přístupem. V disertační práci by však měl být položen také důraz na teoreticko-právní východiska a na vlastní názory autorky k prezentované právní problematice. Těchto odborných názorů autorky by v předkládané disertační práci mohlo být více. Disertační práce nepostrádá ovšem, jak jsem výše uvedla, snahu se vypořádat s některými teoretickými problémy. Na právní nedostatky právní úpravy a mezery v této právní úpravě autorka v jednotlivých kapitolách poukázala.

S ohledem na obsah posuzované disertační práce lze konstatovat, že autorka svůj, v úvodu práce vymezený cíl, splnila.

Autorka ke zpracování své disertační práce využila velké množství literatury monografické, časopisecké včetně literatury komentářové, sborníků z odborných konferencí a také elektronických zdrojů. Oceňuji také uvedení řady zahraničních pramenů i elektronických zdrojů v anglickém jazyce. Rozsáhlá je také materie judikatury, kdy autorka zohlednila rozhodovací praxi ESLP, Ústavního soudu ČR, Nejvyššího soudu ČR a také obecných soudů. Uvedené zdroje informací jsou uvedeny v seznamu literatury na konci disertační práce a zároveň řádně citovány v odkazech na jednotlivých stranách v celkovém počtu 1229 odkazů a poznámek. Formální a stylistická stránka disertační práce je na odpovídající úrovni s logickou strukturou výkladu jednotlivých institutů.

Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertačních prací.

Otázky k diskuzi při obhajobě disertační práce:

- 1) Jak se autorka staví – na základě představených mezinárodně právních norem, právních úprav okolních států a tuzemské právní úpravy – k nutnosti explicitní právní úpravy

osvojení registrovaným partnerem rodiče dítěte? Jak by tato úprava měla, dle názoru autorky, vypadat?

- 2) Jak autorka nahlíží na dostatečnost/nedostatečnost rozsahu povinného vzdělávání pěstounů na přechodnou dobu?

V Praze dne 5.4.2017

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Oponent disertační práce